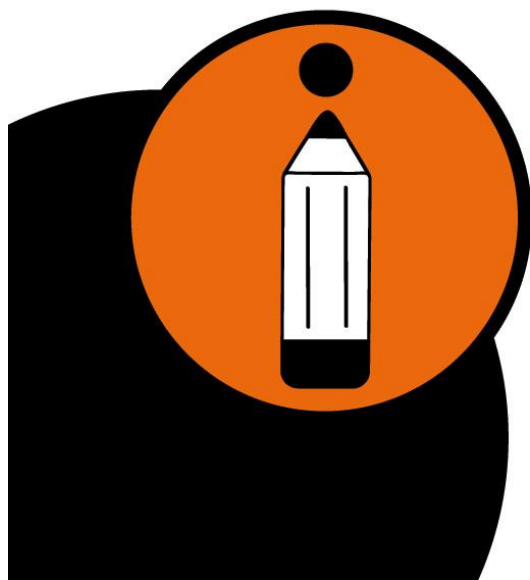

IZBORI : 2022

IZBLIZA

Drugi preliminarni izveštaj dugoročnih posmatrača

15. februar - 25. mart

CRTA :

Drugi preliminarni izveštaj o izbornoj kampanji

Preliminarni izveštaj Posmatračke misije o kvalitetu izborne kampanje za predsedničke, parlamentarne i beogradske izbore, koji će biti održani 3. aprila 2022. godine, pokazuje da institucije koje su nadležne za sprovođenje zakona i zaštitu biračkog prava, svojim radom nisu u dovoljnoj meri doprinele zaštiti javnog interesa i većem ostvarenju standarda za slobodne i demokratske izbore. Institucije, koje su pak reagovala na kršenja zakona tokom kampanje, nisu imale uticaj na promenu ponašanja onih izbornih aktera koji su svoje institucionalne prednosti zloupotrebljavali u izbornoj trci. Mere za unapređenje izbornih uslova, proistekle iz dva međustranačka dijaloga, rezultirale su kompleksnijim zakonodavnim i institucionalnim okvirom za sprovođenje izbora, ali u praksi nisu doprinele rešavanju gorućih problema izbornog procesa: medijskoj neravnopravnosti izbornih učesnika, zloupotrebi javnih resursa, klijentelističkim praksama i pritiscima na birače.

Granica između političke partije i države gotovo nevidljiva

Brisanje granice između državnog i partijskog interesa, odnosno izrazita angažovanost predstavnika vlasti da državne institucije koriste kao kanal za obezbeđivanje podrške vladajućoj stranci, čemu su bitno doprinosili i najuticajniji mediji, nastavila se i tokom izborne kampanje. Umesto takmičenja politikama i programima, izbornu kampanju je obeležila izraženija zloupotreba institucija, njihovih resursa, identiteta i usluga koje pružaju, nego što je to bio slučaj u ranijim izbornim procesima, čime se stiče značajna prednost onih političkih aktera koji institucijama upravljaju. Posmatranje je pokazalo da institucije državnog sistema predstavljaju dominantan kanal za vršenje političkog uticaja na građane putem ucene i nagrade, ali je ukazalo i na ozbiljne navode da kroz institucije politički akteri imaju neovlašćeni pristup ličnim podacima građana. Time je, ne samo stvorena značajna neravnopravnost između vladajućih i opozicionih stranaka, već je obim zabeleženih slučajeva pritisaka na birače, bilo kroz prinudu ili zastrašivanje ili u formi kupovine glasova, pokazao da je biračko pravo, a time i sloboda izbora, ugrožena za određene grupe stanovništva u Srbiji. Za razliku od ranijih izbornih procesa, kampanju su obeležili i česti slučajevi u kojima su vladajuće stranke zajedno sa komunalnim službama učestvovala u sprovođenju njihovih aktivnosti u svrhu političke promocije.¹ Pretposlednju nedelju kampanje obeležilo je i korišćenje grba i zastave države Srbije na uniformama vladajuće Srpske napredne stranke u različitim mestima u Srbiji, što građane može dovesti u zabludu da stranački aktivisti predstavljaju državne organe ili službe.

¹ Prikazi stranačkih aktivista koji zajedno sa komunalnim službama učestvuju u asfaltiranju ulica, popravljanju rasvete, orezivanju drveća, itd. bili su česta slika u poslednjim nedeljama kampanje širom Srbije.

Posmatračka misija Crte zabeležila je oko 3.500 pojavljivanja republičkih, pokrajinskih i lokalnih javnih funkcionera u javnosti tokom kampanje širom Srbije. Dve trećine ukupnog pojavljivanja funkcionera zabeleženo je u drugom delu kampanje, uz jednako uvećanje njihovih državnih i stranačkih aktivnosti za više od 40 odsto u odnosu na prvu polovinu kampanje.

Sa druge strane, reakcije institucija koje su odgovorne da nadziru primenu zakona tokom kampanje, ili su u potpunosti izostajale, kao što je slučaj sa Regulatornim telom za elektronske medije, ili nemaju efekat na promenu ponašanja izbornih aktera, kada se radi o odlukama Agencije za sprečavanje korupcije. Ravnopravnost učesnika, ali i integritet izbornog procesa, ugroženi su usled navoda o postojanju falsifikovanja potpisa birača u procesu kandidovanja, koje je jednoj od izbornih lista obezbedilo mesto na izbornom listiću.

Na terenu vidljive različite forme kupovine glasova i prikriveni pritisci na birače

Uprkos značajnoj aktivnosti opozicionih stranaka da uspostavljaju kontakte sa građanima širom Srbije, po učestalosti i raznovrsnosti aktivnosti prednjačile su stranke vladajuće koalicije, od kojih je Srpska napredna stranka bila zastupljena u čak 45 odsto zabeleženih aktivnosti u izbornoj kampanji.

Skoro svaka deseta politička aktivnost koju su zabeležili posmatrači Crte imala je oblik klijentelizma, odnosno indirektno ili direktno kupovine glasova. Tokom perioda kampanje, vladajuće stranke su, prema prkupljenim podacima, na adrese više stotina domaćinstava u Srbiji dostavile različite vrste materijalnih poklona. U zamenu za podršku, politički akteri uglavnom su nudili belu tehniku, pakete namirnica, ogrev, novac, zaposlenje, ali i usluge popravki stambenih objekata i sanacije štete, legalizovanje nelegalno izgrađenih objekata ili dobijanje socijalnih stanova. Posmatrači su izvestili da su u pitanju ciljane akcije stranačkih aktivista ka određenim domaćinstvima, i to onima u lošijem socio-ekonomskom položaju.

Iako je svaka od ovih zabeleženih donacija predstavljena kao individualna akcija stranačkih aktivista kojima se "pomaže komšijama", njihova konzistentna promocija uz stranačka obeležja i na društvenim mrežama otvara pitanje strateškog pristupa da se na birače utiče nedozvoljenim sredstvima.² Takođe otvara se i pitanje finansiranja stranačkih aktivnosti od strane trećih lica, koje se može tumačiti kao pokušaj zaobilaznja zakona koji regulišu oblast finansiranja stranačkog delovanja.

Atmosferu uoči raspisivanja izbora, kao i tokom izborne kampanje, gradili su i razvijeni, sofisticirani, svakodnevni mehanizmi pritisaka na građane na koje ukazuju nalazi Posmatračke misije Crte. Na osnovu informacija koje su prikupljene iz više od 50 sati razgovora sa žrtvama ili svedocima pritisaka iz skoro 30 gradova u Srbiji, Posmatračka misija Crte zaključuje da su pritiscima najizloženiji zaposleni u javnom sektoru, kao i manjinske i socio-ekonomski ugrožene grupe, a pre svega građani romske nacionalnosti. Romi su izloženi čak i oblicima suspenzije građanskih prava uoči izbora (slučajevi u kojima stranački aktivisti zadržavaju lične karte

² Zakon o finansiranju političkih aktivnosti, član 23

pripadnika romske zajednice do dana glasanja), kao i pretnjama, zastrašivanjima pa čak i fizičkom nasilju.

Posmatrači Crte su u različitim delovima zemlje došli do saznanja da su građani koji se nalaze na stranačkim spiskovima za pakete i poklone u velikom broju slučajeva i korisnici socijalnih usluga. Time se otvara sumnja da politička stranka raspolaže njihovim ličnim podacima kroz zloupotrebu podataka o korisnicima centara za socijalni rad. Posmatračka misija Crte ukazuje da su zloupotrebe ličnih podataka bacale senku i na ranije izborne procese, poput korišćenja podataka korisnika starosnih, invalidskih i porodičnih penzija u Republici Srbiji (među kojima ima maloletnih lica) kojima su na kućne adrese dostavljeni promotivni stranački lifleti za vreme parlamentarnih izbora 2020. godine.³

Posmatračka misija Crte je i tokom ranijih izbora beležila slučajeve pritisaka, drugih oblika izborne korupcije, kao i zloupotrebe institucija. Ipak, zabeleženi navodi i slučajevi zloupotreba prolazili su bez epiloga, tj. bez utvrđivanja individualne i institucionalne odgovornosti, zbog čega Posmatračka misija Crte apeluje na hitnu reakciju nadležnih, koji moraju da utvrde, sankcionišu i otklone eventualne propuste u radu državnih organa.

Varljivi pluralizam u medijima tokom predizborne kampanje

Posmatračka misija Crte je u periodu od 1. oktobra 2021. godine do 25. marta 2022. godine zabeležila preko 425 sati programa na pet televizija sa nacionalnom pokrivenošću koji su bili posvećeni političkim akterima. Glavni nalazi ukazuju da, u periodu koji je prethodio izbornoj kampanji, pluralizma u medijima gotovo da nije ni bilo dok je od početka izborne kampanje došlo do promene trenda u zastupljenosti političkih aktera u korist predstavnika opozicije (sa, u proseku 15 odsto u periodu pre kampanje, na 36 odsto u toku izborne kampanje). Ova promena je nastala kao rezultat uvođenja obaveznih izbornih blokova u programe televizija sa nacionalnom pokrivenošću. Rezultati ukazuju i da su informativni delovi programa televizija sa nacionalnom pokrivenošću bili dominantno opredeljeni za predstavnike vlasti (75 odsto) dok su za predstavnike opozicije bili namenjeni izborni delovi programa (94 odsto). Uvođenjem izbornih blokova pored promene trenda zastupljenosti u korist predstavnika opozicije, beleže se promene i u tonalitetu predstavljanje političkih aktera. Ove promene se odnose na predstavnike opozicije, koji su u periodu kampanje predstavljeni najčešće neutralno (73 odsto) a gotovo podjednako negativno (12 odsto) i pozitivno (14 odsto). Sa druge strane, promena u tonalitetu predstavljanja predstavnika vladajuće koalicije nije bilo, oni su najčešće predstavljeni neutralno (73 odsto), zatim pozitivno (24 odsto) i gotovo nikad negativno (3 odsto).

Pristrasnost u izveštavanju televizija sa nacionalnom pokrivenošću se beleži i u načinu izveštavanja o strankama različite orijentacije. Pored toga što je njihovim predstavnicima opredeljeno najviše vremena (52 odsto), konzervativne, tradicionalističke opozicione partije (NADA, Patriotski blok, Suverenisti), od kojih neke zastupaju pojedine ekstremne stavove (SRS

³ Crta, *Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana 2020.*

<https://crta.rs/wp-content/uploads/2020/06/Preliminarni-izve%C5%A1taj-o-monitoringu-izbornog-dana-za-parlamentarne-izbore-2020.-godine.pdf>, strana 6.

i Zavetnici) su predstavljene najviše u neutralnom tonu (81 odsto), a zatim u pozitivnom (17 odsto), dok gotovo nikad u negativnom tonu (2 odsto). Sa druge strane, opozicionim partijama koje zastupaju modernističke, liberalnije stavove (Ujedinjeni za Srbiju, Moramo i SDS) je posvećeno 44 odsto vremena u kojem su one predstavljene najčešće neutralno (63 odsto), međutim za razliku od tradicionalističkih daleko više negativno (30 odsto) nego pozitivno (7 odsto).

Predsednički kandidat kojem su mediji posvetili najviše vremena je Aleksandar Vučić. Njemu je zbirno, u kapacitetu predsednika Srbije i kapacitetu predsednika stranke bilo posvećeno 74 odsto vremena namenjenog predsedničkim kandidatima. Svi predsednički kandidati su predstavljeni najviše neutralno pa pozitivno, dok je Zdravko Ponoš imao najviše neutralnih (52 odsto) pa negativnih predstavljanja (39 odsto).

Analizom podataka monitoringa medija po pojedinačnim televizijama sa nacionalnom pokrivenošću, dolazi se do nalaza da je Javni medijski servis, RTS 1 najprofesionalnije izveštavao u periodu izborne kampanje kada su zastupljenost i tonalitet predstavljanja političkih aktera u pitanju. Sa druge strane, kod komercijalnih televizija TV Happy i TV Prva su bile nešto umerenije u predstavljanju svih političkih aktera, izveštavajući pozitivno o predstavnicima vlasti i podjednako negativno i pozitivno o predstavnicima opozicije, dok su televizije B92 i Pink izveštavale pristrasno u korist predstavnika vladajućih stranaka, a negativno o predstavnicima opozicije.

Unapređena transparentnost rada RIK-a

Tokom perioda izborne kampanje zabeležen je različit učinak institucija koje su zadužene za sprovođenje i za nadzor nad poštovanjem izbornih pravila, propisa i drugih zakona kojima se reguliše ponašanje različitih aktera tokom izborne kampanje.

Rad Republičke izborne komisije (RIK) i Gradske izborne komisije (GIK) Grada Beograda odvijao se u skladu sa zakonom i postojećim pravnim okvirom, uz transparentniju komunikaciju, inovativne metode rada, poput onlajn obuke za članove biračkih odbora, kao i pojačane edukativne sadržaje u odnosu na ranije izborne procese. Akreditovanim posmatračima su dostupne sve informacije od značaja za rad RIK-a, uključujući i blagovremene najave održavanja i materijale sa sednica.

Proglašenje izbornih lista je teklo u skladu sa procedurama i rokovima. RIK je proglasio 19 izbornih lista u izborima za narodne poslanika, od kojih je za osam izbornih lista utvrđeno da imaju položaj izborne liste nacionalne manjine, dok je GIK proglasio 12 lista, od kojih je jedna lista nacionalne manjine. Ipak, i u ovom izbornom procesu se pokazalo da pitanje statusa stranaka odnosno lista nacionalnih manjina u izbornom procesu nije rešeno na odgovarajući način ni najnovijim promenama izbornih zakona, te da RIK i Upravni sud nemaju isto stanovište o tome ko ima pravo na status liste nacionalne manjine. Tako je status manjinske liste u izbornoj trci za poslanike Narodne skupštine dobila lista „Ruski manjinski savez – Milena Pavlović, Pavle Bihali Gavrin“, koju čine stranke sa upitnim programskim delovanjem. Prema presudi Upravnog

suda, lista je morala biti proglašena i dobiti status nacionalne manjine zbog činjenice da su konstituenti liste upisani u registar političkih stranaka kao stranke nacionalne manjine, dok se, obrazloženje RIK-a zbog čega ovoj lista treba odbiti zahtev za status liste nacionalne manjine u izborima ne može smatrati osnovanim.

Kandidovanje liste "Ruski manjinski savez" dovelo je u pitanje i legalnost i legitimnost izbornog procesa, jer je njeno učešće pod osnovanom sumnjom da je omogućeno kroz falsifikovanje izjava podrške birača, odnosno falsifikovanje pečata i identiteta overivača opštine Novi Beograd prilikom overe. Ovaj slučaj je još problematičniji zbog činjenice da je ceo slučaj otkriven posle proglašenja ove izborne liste odlukom Upravnog suda. Time je dodatno narušen integritet izbornog procesa, te biračima ostavljena mogućnost da glasaju za listu za koju postoji osnovana sumnja da je do glasačkog listića došla protivzakonitim postupcima. Posmatračka misija Crte podseća javnost da je i na parlamentarnim izborima 2016. godine falsifikovano više od 15 hiljada izjava građana za sedam podnetih izbornih lista, od kojih je Republikanska stranka završila na zbirnoj izbornoj listi. Ti slučajevi do danas nisu dobili sudski epilog. Crta je već ukazivala na činjenicu da je loše rešenje po kojem se potpisi podrške overavaju u opštinskim i gradskim upravama, što i slučaj Ruskog manjinskog saveza i opštine Novi Beograd potvrđuje, a koje je ponovo uvedeno 2020. godine naglim izmenama izbornih zakona.

Rad lokalnih izbornih komisija, koje od ove godine imaju nadležnost da sprovode i izbore koji se održavaju na republičkom nivou, obeležio je različit način rada i donošenja odluka (praksa održavanja telefonskih sednica), dok se najveći broj odluka odnosio na rešenja o imenovanju članova i zamenika članova opštinskih izbornih komisija i biračkih odbora.

Birački spisak ponovo u fokusu - pitanja građana bez odgovora

Dostavljanje obaveštenja o glasanju je i tokom ovog izbornog procesa usmerilo pažnju javnosti na pitanja tačnosti biračkog spiska i registara podataka koje vode državni organi. I pored različitih navoda i svedočanstava građana o obaveštenjima za glasanje koji stižu na adrese preminulih osoba ili osoba za koje postoji sumnja da li zaista žive na adresama navedenim u obaveštenjima, izostala je pravovremena i kredibilna reakcija nadležnih državnih organa. Umesto objašnjenja procesa izrade i uručenja obaveštenja o glasanju, kao i funkcionisanja baze jedinstvenog biračkog spiska, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave je pozvalo građane da sve pozive za njima nepoznate osobe prijave policiji, uz ponovo iznete tvrdnje da birački spisak "nikada nije bio ažurniji".

RAD NEZAVISNIH I PRIVREMENIH INSTITUCIJA - NEVIDLJIV I BEZ UTICAJA

Redovnim odlučivanjem o prijavama građana, Agencija je ispunila osnovnu zakonom propisanu formu svog delovanja. Ipak, manjak transparentnosti u radu ove institucije ostaje vidljiv i u ovom izbornom ciklusu, budući da informacije o jednom broju aktivnosti Agencije javnosti nisu dostupne. Agencija je, umesto pristanka na radni sastanak sa posmatračkom misijom Crte, uputila poziv Crti na Tribinu o ulozi Agencije u svetlu novog Zakona o finansiranju političkih

aktivnosti. Iako je Agencija najavila posmatranje izborne kampanje, javnost je ostala uskraćena za informacije o metodologiji, načinu rada i brojnosti posmatračke misije.

Posmatračka misija Crta je tokom kampanje podnela 14 prijavi Agenciji kojima se prijavljuje 13 kršenja Zakona o finansiranju političkih aktivnosti (zloupotreba javnih resursa od strane Srpske napredne stranke) i devet kršenja Zakona o sprečavanju korupcije (zloupotreba javnih resursa od strane javnih funkcionera u svrhu promovisanja Srpske napredne stranke).

Od 14 objavljenih odluka po prijavama zbog povrede Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, 11 se odnosi na prijave koje je podnela Crta, a tri su donete po prijavama drugih fizičkih ili pravnih lica (sve tri su bile neosnovane). Od 11 odluka po Crtinim prijavama u 5 je utvrđeno da su prijave neosnovane, odnosno da nije povređen zakon, dok je u 6 utvrđeno da su prijave osnovane, odnosno da je zakon povređen. U svih 6 slučajeva radi se o kršenju zakona od strane Srpske napredne stranke i odgovornog lica u toj stranci. Od tih 6 odluka u 3 je izrečena mera upozorenja, dok u preostale 3 nije, tako da je Agencija u obavezi da u ta 3 slučaja podnese zahteve za pokretanje prekršajnog postupka (prekršajne prijave) protiv Srpske napredne stranke i odgovornog lica u toj stranci.

Kada je u pitanju odlučivanje Agencije o prijavljenim kršenjima Zakona o sprečavanju korupcije, Agencija je Crti dostavila 5 obaveštenja o ishodu postupanja po prijavi. U svih 5 slučajeva Agencija je utvrdila da su prijave neosnovane, odnosno da prijavljeni javni funkcioner nije prekršio odredbe Zakona o sprečavanju korupcije.

Ipak, odluke Agencije za sprečavanje korupcije ostale su bez efekata kada se radi o promeni ponašanja političkih aktera. O ignorisanju institucije govori i činjenica da su posmatrači Agencije u vršenju svojih dužnosti trpeli opstrukcije političkih stranaka, o čemu svedoči i saopštenje Agencije na ovu temu.

Regulatorno telo za elektronske medije (REM) – forma bez suštine

Svoju ulogu tela nadležnog za usvajanje neophodnih akata koji regulišu ponašanja pružalaca medijskih usluga (PMU) tokom izborne kampanje, REM je samo delimično obavio u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima i nadležnostima budući da je obavezujućim pravnim aktom uredio isključivo obaveze javnih medijskih servisa. REM je usvojio ukupno četiri izveštaja o nadzoru nad PMU, međutim, uticaj rada REM-a na sam sadržaj kampanje, odnosno ponašanje PMU ostaje upitan. I u ovom izbornom procesu REM nastavlja sa praksom nepostupanja po prijavama građana, budući da Savet REM-a nije odlučivao ni o jednoj prijavi do sada. Posmatračka misija Crta je podnela 11 prijavi od početka izborne kampanje.

REM je uz svaki objavljeni izveštaj objavio i saopštenje u kome je dato tumačenje nalaza tog perioda izveštavanja, a na svako tumačenje koje se pojavilo u javnosti a koje je drugačije od „zvaničnog“ tumačenja REM-a reagovano je novim saopštenjima REM-a u kojima su različite interpretacije nazivane „tendencioznim“ i politički motivisanim. Zvanično tumačenje REM-a govori o tome da je, kako kampanja odmiče, prisutan „proporcionalni porast zastupljenosti

izbornih lista“, a da je veća zastupljenost funkcionera u jednom delu kampanje prouzrokovana spoljnopolitičkim dešavanjima.

Nadležnosti Privremenog nadzornog tela, uspostavljenog u okviru međustranačkog dijaloga o izbornim uslovima, praktično su svedene na davanje mišljenja i obaveštavanje javnosti. Suštinski nejasna uloga ovog tela je dodatno pojačana sukobom mišljenja među njegovim članovima. Neslaganje članova imenovanih na predlog REM-a i članova imenovanih na predlog opozicionih političkih stranaka je nastalo kao posledica različitog tumačenja nalaza REM-ovog izveštaja o nadzoru pružalaca medijskih usluga tokom izborne kampanje za republičke i lokalne izbore. O radu ovog tela je Posmatračka misija Crte prikupila najmanje podataka, a izostao je i sastanak i pored poziva Posmatračke misije.

Nadzorni odbor za izbornu kampanju – kasni početak, aktivnost u porastu i rezultati na čekanju

Rad Nadzornog odbora za izbornu kampanju je, pored kasnog konstituisanja i relativno redovnog održavanja sednica bio ograničenog dometa i uticaja na ponašanje aktera u izornoj kampanji. U periodu od raspisivanja izbora do dana zaključenja ovog izveštaja, Nadzorni odbor za izbornu kampanju održao je ukupno šest sednica. Nakon što su na prve dve sednice regulisana pitanja u vezi sa organizacijom rada Odbora, na četiri sednice koje su usledile Odbor je svoj rad posvetio razmatranju prijava.

Dodatno, Odbor je izradio Predlog mera za poštovanje jednakosti kandidata u izlaganju njihovih programa. U ovom dokumentu, Odbor se osvrnuo na neophodnost predstavljanja izbornih programa u izornoj kampanji kao i na fenomen tzv. „funkcionerske kampanje“.

Nadzorni odbor razmatrao je na različitim sednicama ukupno osam prijava/zahteva različitih političkih aktera i organizacija. Posmatračka misija Crte je tokom izveštajnog perioda podnela Nadzornom odboru za izbornu kampanju pet prijava kojima je ovom telu ukazala na pet slučajeva u kojima je postojala sumnja da je došlo do kršenja odredaba Zakona o finansiranju političkih aktivnosti i Zakona o sprečavanju korupcije. Isti slučajevi ranije tokom kampanje prijavljeni su i Agenciji za sprečavanje korupcije. Nadzorni odbor prijavljene slučajeve ocenio je na identičan način kako je to ranije uradila Agencija za sprečavanje korupcije, odnosno u dva slučaja našao je da je došlo do kršenja odredaba Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, dok u preostala tri slučaja nije našao da je do takve povrede došlo. Odbor se nije izjasnio u vezi sa navodima prijava koji su se odnosili na moguće povrede odredaba Zakona o sprečavanju korupcije.

Građani bez podrške institucija u borbi za izborna prava

Posmatračkoj misiji Crte se tokom kampanje direktno obratilo više od 200 građana u vezi sa različitim aspektima izbornog procesa, uključujući i uočene događaje koje građani smatraju nepravilnostima. Građani su najčešće prijavljivali da stranke neovlašćeno raspolazu njihovim ličnim podacima, zatim slučajeve uznemiravanja kampanjom „od vrata do vrata“, funkcionerske

kampanje, pritisaka na zaposlene u državnim institucijama, stranačkog doniranja kućne tehnike i drugih dobara.

U poslednjem periodu izborne kampanje najviše prijava je bilo povodom poziva za glasanje (76 slučajeva). Ljudima iz gradova i opština na čijim teritorijama se održavaju i lokalni izbori je bilo nejasno zašto su dobili dva poziva za glasanje sa dva različita redna broja u izvodu iz biračkog spiska. Primljen je i određen broj poziva od strane građana koji su Posmatračkoj misiji Crte prijavili da su, uprkos njihovim intervencijama i zahtevima za brisanje iz biračkog spiska, preminuli članovi njihovog domaćinstva dobili pozive za glasanje (13 slučajeva). U četiri slučaja je zabeleženo da su građani nekoliko puta pokušavali da odjave nepoznate ljude prijavljene na svojoj adresi.

METODOLOGIJA POSMATRANJA

Metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa, koju Crta koristi, bazira se na međunarodnim standardima za posmatranje izbora: Deklaraciji o principima za međunarodno posmatranje izbora,⁴ Kodeksu ponašanja za međunarodne posmatračke izbora, Deklaraciji o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija⁵ i Kodeksu ponašanja za nepartijske posmatračke.

Metodologija terenskog posmatranja

Od decembra 2021. godine, terenski tim dugoročnih posmatrača obučen je po najvišim standardima i raspoređen da svakodnevno prati atmosferu i tok izborne kampanje iz 160 gradova i opština u Srbiji, što Crti omogućava jednak pristup informacijama o toku i trendovima izbornog procesa za teritoriju cele zemlje.

Metodologija dugoročnog posmatranja podrazumeva dnevno prikupljanje podataka o načinima predstavljanja izbornih aktera biračima širom Srbije, sa ciljem mobilizacije njihove podrške, uključujući učestalost komunikacije i plasiranja promotivnih sadržaja, tipove poruka i sadržaj programa koje su politički akteri pripremili. Osim o toku i sadržaju redovnih stranačkih aktivnosti, posmatrači Crte na terenu prate i izveštavaju o pojavama anomalija, odnosno nepravilnostima i zloupotrebama u izornoj kampanji, u sledećim kategorijama: klijentelizam, kupovina glasova i pritisci na birače, zloupotreba javnih resursa, funkcionerska kampanja i zloupotreba javne funkcije, pritisci na političke aktere. Metodologija posmatranja podrazumeva jednak fokus na praćenju ponašanja vladajućih stranaka, kao i vanparlamentarnih, odnosno opozicionih stranaka. Takođe, posmatranje podrazumeva i praćenje aktivnosti javne vlasti, institucija, svih javnih funkcionera i nosilaca drugih javnih pozicija koji su neposredno izabrani, kako na republičkom, tako i na pokrajinskom i lokalnom nivou. Aktivnosti nosilaca javnih ovlašćenja koje su u fokusu posmatranja podrazumevaju svaki njihov izlazak na teren gde su se biračima obraćali neposredno, odnosno posredno, putem lokalnih medija ili drugim kanalima komunikacije.

Prikupljanje podataka odvija se svakodnevno, primenom principa neposrednog izveštavanja, gde je jedinica izveštavanja jedan događaj - bilo da ga sprovodi politička stranka ili javna vlast. Tokom izborne kampanje, primljeno je i obrađeno skoro 5.000 izveštaja posmatrača, od čega se više od 3.400 odnosilo na aktivnosti stranaka, a više od 1.500 na aktivnosti javne vlasti u 160 opština u Srbiji.

Metodologija dubinskog istraživanja slučajeva izborne korupcije i nasilja

Kako bi se bolje razumela atmosfera koja je sugerisana brojevima u statističkoj analizi, uoči izbora 2022. istraživački tim Posmatračke misije Crte sprovodi kvalitativno istraživanje čiji je

⁴ National Democratic Institute, Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, October 27, 2005. www.ndi.org/dop

⁵ National Democratic Institute, Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations and Code of Conduct for Nonpartisan Citizen Election Observers and Monitors, April 3, 2012. www.ndi.org/DoGP

primarni cilj identifikacija i moguća klasifikacija frekventnih vidova pritisaka, zloupotreba i kupovine glasova i sticanje dubljeg uvida u mehanizme koji podupiru pomenute pojave.

Crtini istraživači, obučeni po najvišim međunarodnim standardima za dokumentovanje i istraživanje slučajeva nasilja i ugrožavanja ljudskih prava, u istraživanju se oslanjaju na kvalitativne metode polustrukturisanog i nestrukturisanog dubinskog intervjua. Intervjui su se odvijali po unapred definisanom protokolu koji podrazumeva korake za obezbeđivanje sigurnosti učesnika i zaštite njihovog identiteta, kao i korake za osiguravanje kvalitetnog prikupljanja podataka. S obzirom na prirodu istraživanih tema koje za mnoge učesnike mogu biti osetljive, kao i na pandemijske okolnosti u kojima se istraživanje sprovodi, sagovornicima je data mogućnost da sami odaberu da li će se razgovor odvijati onlajn ili uživo. Razgovori koji su se odvijali uživo sprovedeni su uz apsolutno poštovanje propisanih pandemijskih mera. Intervjui su snimani uz saglasnost učesnika, potom transkribovani, kodirani i analizirani. Podaci koji mogu da sugerišu identitet učesnika su prilikom transkripcije anonimizovani. U skladu sa ciljevima i specifičnim zadacima istraživanja, načinjen je vodič na osnovu koga su intervjueri prilagođavali pitanja i potpitanja.

Kombinuje se nekoliko tehnika uzorkovanja prilikom izbora sagovornika: namerni uzorak, tzv. snowball tehnika i prigodni uzorak. Istraživanjem su obuhvaćeni ljudi na koje je vršen pritisak ili su učestvovali u zloupotrebama ili kupovini glasova, kao i oni koji su posredni ili neposredni svedoci ovakvih pojava. Takođe, među učesnicima su i novinari, aktivisti i politički akteri koji su ili žrtve pritisaka ili, pak, raspolažu određenim saznanjima koja bi mogla da upotpune dublje razumevanje konteksta istraživanih pojava i mehanizama. Do sada je obavljeno 63 intervjua (ukupno trajanje: više od 50 sati) sa informantima iz 28 opština. Trajanje intervjua se kretalo od 30 minuta do 2 sata.

Metodologija monitoringa medija

Posmatračka misija Crte je 1. oktobra 2021. godine zvanično započela praćenje rada televizija sa nacionalnom pokrivenošću. Glavni cilj Posmatračke misije Crte je da utvrdi da li postoji podjednaka zastupljenost svih političkih aktera, kakav je tonalitet izveštavanja medija o političkim akterima i da li su politički akteri podjednako zastupljeni u ulozi subjekta odnosno objekta. Na ovaj način Posmatračka misija Crte želi da pruži uvid u nivo medijskog pluralizma i profesionalnog pristupa medija svim akterima na političkoj sceni.

Crtini posmatrači, obučeni po najvišim međunarodnim standardima za posmatranje medija u izbornom procesu, posmatrali su sve televizije sa nacionalnom pokrivenošću. Posmatranjem su obuhvaćene sledeće televizije sa nacionalnom pokrivenošću: RTS 1, TV Pink, TV Prva, TV Happy i TV B92. U fokusu posmatranja su celokupni programi u udarnom terminu televizija (proširenom "prajm-tajmu" od 17.30 do 24.00 časova) u kojima su se pojavljivali ili spominjali politički akteri.

Zastupljenost političkih aktera se merila beleženjem osnovne jedinice merenja, sekundama, koje je svakom političkom akteru posvetila svaka posmatrana televizija. Tonalitet političkih

aktera se određivao na trostepenoj skali od negativnog do pozitivnog, gde negativan tonalitet odražava napadanje ili nepovoljno izveštavanje o političkom akteru, neutralan tonalitet iznošenje činjenica bez napadačkog ili afirmativnog izveštavanja i pozitivan tonalitet koji odražava afirmativno i navijačko izveštavanje o određenom političkom akteru. Političkim akterima su se merile sekunde u ulogama subjekta i objekta. Uloga subjekta podrazumeva da se politički akter obraća iz prvog lica, direktno publici u programu televizija, dok uloga objekta podrazumeva da se o političkom akteru govori, odnosno da o političkom akteru govore drugi sagovornici, gosti ili prezenteri vesti.

Više o Crtinoj metodologiji posmatranja medija možete pročitati [ovde](#).⁶

⁶ Crta, *Metodologija merenja političkog pluralizma u medijima*, <https://link.crta.rs/3c>

O CRTI

Crta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima zalažemo se za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou. Crta koordinira rad mreže "Građani na straži," koja broji više hiljada građana osposobljenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnosti.

Crta izbore posmatra u skladu sa međunarodnim standardima i pravilima građanskog posmatranja. Crta je do sada pratila parlamentarne izbore 2016. i 2020. godine, predsedničke i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine kao i beogradske i lokalne izbore u Lučanima 2018. godine. Projekcije i rezultati Posmatračke misije Crte na izborni dan potvrđeni su i zvaničnim rezultatima Republičke izborne komisije, dok su Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa komplementarni sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Crta je članica Globalne i Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora - ENEMO i GNDEM.

Cilj Posmatračke misije Crte u toku izborne kampanje za vanredne parlamentarne, predsedničke i beogradske izbore 2022. godine je da efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju u slučaju kršenja izbornih procedura i procesa. Takođe, posmatranje izbornog ciklusa treba da posluži i za kreiranje preporuka za unapređenje kvaliteta izbornog procesa.

Za više informacija kontaktirajte Jovanu Đurbabić na e-mail: jovana.djurbabic@crt.rs